

WOLFNER JÓZSEF

1931 JANUÁR 8

December közepén az a terv merült fel a Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt. tisztviselői körében, hogy a vállalat alapítójának és vezérigazgatójának:

WOLFNER JÓZSEFNEK

hetvenötödik születésnapját a vállalat történetének megírásával kellene megünnepelni, mert hiszen a vállalat története az ő élettörténetének legfontosabb része.

A terv felmerülése és a születésnap időpontja között azonban ezt a bonyolult adatgyűjtést feltételező munkát elvégezni már nem volt lehetséges. A vállalat tisztviselői tehát megelégedtek azzal, hogy a készülő könyv egyik fejezete készüljön el erre az időre, az, amely Wolfner József jellemrajzát vázolja és amelyet ebben a füzetben ajánlanak fel - a nap emlékére - mind azoknak, akik Wolfner Józsefet szeretik.

Gyermekkorunkban az ünnephez elválaszthatatlanul hozzátartozott az ünnepi mese is. Az tette hangulatossá a vasárnap-délután, a Karácsony-estét, apánk születésnapját. Nincs is értékebb ajándék a mesénél.

A mai ünnepnap meséje egy árva gyerekről szól, aki, valamikor nagyon régen, amikor legtöbbször talán még a világon sem volt, egymagában nekivágott a nagyvilágnak és meghódított belőle egy kis országot. Adófizetőinek száma ma meghaladja az ötvenezret - szorgalmasan és önként küldik neki az adót az ország minden részéből - és kétszázra tehető azoknak a családoknak a száma, amelyeknek ő kenyeret ad. Hajdanában legalább is gróf volt, aki kétszázfőnyi bandériummal jelent meg a csatán.

Amint látható: ha megírnók élete történetét, ez a történet igazi mese lenne.

Mert ugyan melyikünk és kortársaink közül hányan tudnák véghezvinni ugyanazt, amit ez a hajdani szegény ifjú véghez vitt, aki pusztán kézzel nemcsak várat szerzett, de a várat meg is tudta tartani, pedig időközben a szegény ifjúból, miként a mesében, öreg király, akarom mondani: elnökezerigazgató lett és ugyanakkor olyan konjunktúrák, inflációs, deflációs, szimfóniás, szanálásos, smithjeremiásos égszakadás-földindulás kezdődött, amilyenhez hasonlót nem látott még az emberiség s amelyben igazi trónusok dőltek le, igazi várak tétettek egyenlővé a föld színével, igazi országok lettek nemzetek sírjaivá.

De mesénk hőse meg tudta védeni, meg tudta tartani a maga várat, vára népe biztos fedél alatt tudta, érezte, érzi magát ma is, tisztelettel gondol rá és szeretettel és megbízást adott az íródeáknak, hogy jegyezze fel az ő történetét az utódok számára, őt pedig köszöntse fel Vízöntő havának nyolcadik napján, amikor hetvenöt esztendő lesz a mese hőse, a mi kenyéradó gazdánk.

Szívünk minden dobbanásával azt kívánjuk neki: áldja meg a Jóisten és áldjon meg bennünket is azzal, hogy sokáig, nagyon sokáig itthagya őt, közöttünk.

1.

A mesebeli hősnek nincs egyebe, csak igazsága és ereje. Azt az erőt, amely hősünket tetteinek véghezvitelére képessé tette, úgy hívják, hogy intuíció.

Azt is mondhatnók: tehetség, de ezzel kevesebbet mondanánk.

Mi az intuíció?

Megérző képesség. Varázsvessző. Megsejtése annak, hogy kiben mi lakik.

Sokan az intuíciót tartják a megismerés egyetlen lehetőségének. Szerintük az embereket is csak intuíció segítségével lehet igaz valójukban megismerni, mert a szó közlőképessége csekély.

Az kétségtelen, hogy kiadói, vagy kritikus hivatást teljesíteni intuíció nélkül úgyszólván lehetetlen. Semmiféle esztétikai műveltség nem tesz ugyanis képessé új tehetségek felismerésére, azt a mértékrendszert pedig, amellyel a művészi nagyságot mérni lehetne, még nem találták fel. De azt a mércét sem, amelyről csálthatatlan bizonyossággal le lehetne olvasni, hogy író-e az, akit alája állítottak.

Wolfner Józsefet az intuíció biztos iránytűje vezette egész élete folyamán és soha nem vezette tévútra. Akármennyire okos és bölcs férfiúnak tartják is őt azok, akik ismerik, sikereit ő nem okosságának és bölcsességének, nem erényeinek, még kevésbé az úgynevezett szerencsének köszönheti, hanem annak a belső hangnak, amelyet ösztönnek is lehetne nevezni.

Ez az ösztön sugallta neki, hogy olyan vállalkozásokba fogjon, amelyekről az összes szakértők egybehangzóan megállapították, hogy reménytelenek, mert hiszen reménytelen vállalkozásnak minősítették például az Egyetemes Regénytárt, az Az Én Ujságomat, sőt az Uj Időket is.

Ez az ösztön sugallta neki, hogy olyan írók műveit adja ki, akiknek kiadását, az ő ifjúkorában, a magyar könyvkiadás szintén nem tartotta „üzletnek”: magyar írókét.

Ez az ösztön szólalt meg benne akkor, amikor Herczeg Ferentől Ady Endréig közel félszáz, majdnem teljesen ismeretlen fiatal íróval kötött olyan megállapodást, amely szerint összes műveiket kiadja és véletlenül - véletlenül? - éppen a legkülönbekkel, ellentétben a többi kiadóval, aki -Wolfner József ifjúkorában - rendszerint csak már beérkezett írókért tudott üzletileg lelkesedni.

Ez az ösztön sugallta, hogy kikből válogassa össze közvetlen környezetét. Ez tette őt képessé arra, hogy, akárhányszor az úgynevezett reális kalkuláció ellenére, sőt: a saját meggyőződése ellenére is, megtegyen vagy ne tegyen valamit.

Ő maga tudatában van ennek az ő csodálatos megérző-képességének, ennek a belső hangnak, amelynek feltétlenül engedelmeskedik.

Ha ez a belső hang hallgat, - ami elég gyakran előfordul, - akkor Wolfner József jelentékteleneknek látszó dolgokban is érthetetlenül habozó.

De ha megszólal, akkor „nem kérdez senkit” hanem megvalósítja, amit a hang diktál.

Akkor, - ellentétben azzal a körültekintő, bölcs óvatossággal, amely cselekedeteit egyébként jellemzi, - lelkes és bátor, ami az ő hivatásának teljesítéséhez, különösen régebben, elengedhetetlenül szükséges volt.

Hogy miért fontos, hogy a könyvkiadó, a magyar könyvkiadó intuitív és bátor legyen?

Azért, mert ez a hivatás óriási kockázattal jár.

Kérjük az olvasót, bocsássa meg, ha előadásunkat - Wolfner József példájára - néha anekdotákkal tüzdeljük meg. Így most is.

Állítólag Weiss Manfréd és Gergely István között folyt le egykor az itt következő beszélgetés.

- Ön ujságíró?

- Igen.

- Ön írja azokat a rövid közleményeket a Budapesti Naplóban, a vonal alatt, amelyek g.i.-vel vannak jelezve?

- Igen.

- És honnan írja azokat? Csak úgy, fejből?

- Igen.

- És mindegyiket külön-külön kitalálja?

- Igen.

- Akkor az ön mestersége rossz mesterség.

- Miért?

- Mert önnek mindennap ki kell találnia valamit, hogy megélhessen. Már pedig okos ember egyszer talál csak ki valamit, de megél belőle egész életén át.

A magyar kiadó, ha meg akart, ha meg akar élni, százfélet kellett és kell, hogy kitaláljon. S a százféle közül szerencse, ha 10 sikerül, aminthogy 100 könyvre legfeljebb 4-5 igazi siker esik. A magyar könyvkiadás utolsó ötven esztendeje közül 45, hogy úgy mondjuk, a dekonjunktúra jegyében mult el s ahhoz, hogy valaki e 45 szűk esztendőben is megállja helyét, egyrészt intuícióra volt szükség, annak megérzésére, hogy kinek és mit kell kiadni, másrészt bátorságra a kiadáshoz, amely ily kevés sikerrel kecsegtet.

Wolfner Józsefben megvolt, megvan mind a kettő. Az intuíció is, a bátorság is. Egyik sem hagyta cserben sosem.

Nekik köszönhetők sikerei, amelyek azonban távolról sincsenek arányban azokkal a szolgáltatásokkal, amelyeket ő a magyar irodalom és kultúra ügyének tett és azzal az óriási kockázattal sem, amelyet a hivatás ró minden kiadóra, kiváltképpen az olyanra, aki, mint Wolfner József, nem kitaposott úton jár.

Nekik köszönhetők sikerei, illetve nekik elsősorban.

Másodszorban erényeinek és elveinek.

Harmadsorban a kornak, melynek fia.

2.

Erényei annak a társadalmi osztálynak az erényei, amelyhez tartozik. A polgár szobrát róla lehetne megmintázni.

Nem tehetsége, tőkéje és hatalma jogán tartott számot arra, hogy a vállalat vezetője legyen, hanem azon a címen, hogy ő itt a legkülönb munkaerő.

A legszigorúbb minden időben önmagához volt és soha nem kíván olyat mástól, amit ő maga ne tudott volna teljesíteni. Mindenkör úgy dolgozott, mintha „védenie kellene pozícióját”: nem tűrte, hogy más többet dolgozzék nála. Ifjabb korában 10-12 órát is töltött irodájában. És tudjuk, hogy sokáig mily lehangoló hatással volt rá az az orvosi tanács, mely figyelmébe ajánlotta, hogy többet kellene pihennie és nem kellene már reggel fél 9-kor megjelennie a kiadóhivatalban. De azért mostanában is megesik akárhányszor, hogy 8 óra 10 perckor érkező tisztviselői asztalukon találják névjegyt.

Fontos-e vajjon, hogy egy vezérigazgató irodájában töltse életét és hogy reggel első legyen az elsők között?

Tisztelettel közöljük az összes vezérigazgatókkal, hogy bizony fontos, mert már a legbölcsebb és legtanulságosabb könyvek egyike: az Exerzierreglement für das k. u. k. Heer is kiemeli, hogy semminek sincs olyan óriási nevelő hatása, mint a személyes példaadásnak.

Wolfner József határtalan szorgalma egyik oka lehet annak a mindenkor rendkívüli teljesítőkészségnek és képességnek, amelyről vállalatának szerkesztői és hivatalnokai ismertek voltak.

Ez a szorgalom a polgárság legszebb erényével: nem mindennapi szerénységgel párosult. A nemesség sohasem volt szerény. A munkásokat pedig szervezeteik arra nevelik, hogy követelők legyenek.

Tanulságos lehet és ezért feljegyezzük, hogy Wolfner József, városatya korában, pesti nagyhatalom korában, amikor háztulajdonos volt s egy nagy vállalat élén állt, még mindig háromszobás lakásban élt, a három szoba egyikében két nagy fia, a másikban kisfia és a fiú nevelőnője lakott s csak a harmadik volt az övé.

Kocsija, autója nem volt sohasem. Bérelt egyfogatún járt és sokáig nem volt rávehető arra, hogy autót tartson. Úgy érezte, hogy neki az autó nem dukál, ő csak egy egyszerű elnöke-vezérigazgató, akit ilyen fényűzés nem illet meg.

Ami hivalkodó, hangos, „fényűző”, annak Wolfner József személyes ellensége. A selyem-harisnyának, a selyem fehérneműnek, az olcsó bundák divatjának, mindazoknak a divatos hóbortoknak, amelyek ma oly általánosak a nagyvárosok kispolgári családjainak fiai és leányai körében s amelyek kielégíthetetlenekké csigázzák fel az igényeket, s ezzel válságba döntik e válságos kor szomorú fiatalságát.

Életmódjában szöges ellentéte ő annak, amit a magyar ezekkel a szavakkal fejez ki: „fenn az ernyő, nincsen kas.”

És mértéket tartó! Bár temperamentumos, heves vérmérsékletű, tehát túlzásra hajlamos természet, vaskézzel fegyelmezi és állandóan ellenőrzi önmagát.

Mértéktartására, ízlésére, gyakorlati érzékére, jellemző, például, a kék szín iránt való szeretete, a kék szín iránt, amely nem fekete és nem szürke; nem rikít, de azért szín; betűfestéknek is alkalmas; nem sötét és nem világos, a színek között maga az arany középút.

Az arany középút szeretete Wolfner Józsefnél nem veleszületett, hanem szerzett tulajdonság, amelyre ő ránevelte magát, mert kiegyensúlyozott, harmonikus lényéből tudatosan ki akart irtani minden disszonanciát.

Tisztaság-szeretete jelképes értelmű is. Ma, a szubvenciók aranykorában, nem árt, ha hangsúlyozzuk, hogy vállalata számára ő közpénzt soha nem kért, igénybe soha nem vett. A saját tőkéjével, a saját erejéből teljesített ez a vállalat olyan munkát, amilyenhez még csak hasonlót sem tudott felmutatni a „kulturmissziók” elvégzésére, közpénzből alakult vállalatok egész sora.

És városi bizottsági tagságát sem használta fel sosem arra, hogy vállalatának hasznót szerezzen. A bizottsági tagság csak arra volt jó, hogy kitombolhassa magát az az enormis, túltengő energia, amelyet a kiadó vállalati tevékenység s a tízórás munkanap nem tudott levezetni s amely foglalkoztatás után kiáltott.

Jellegzetesen polgári vonás jellemében az élet apró örömeiben való gyönyörködni-tudás is. Szereti a jó konyhát: egyszerű ételeket kítűnő elkészítésben. Nem rest kinyomozni mindennek a legjobb beszerzési forrását. Legkedvesebb szórakozásai közé tartozik a kártya: hetenként egyszer-kétszer alsóst játszik. Úgy tud gyönyörködni a virágban, mint kevesen. Asztaláról a virág nem is hiányzik soha. És, végül, szeret és tud ajándékot adni. Ezek az ő örömei.

A kényelmes otthont, a nyugodt, kellemes, polgári életformákat szereti, azoktól soha el nem tér. Nem voltak az élet harmóniáját feldúló szenvedélyei. Talán csak egy. A munka.

Ez is polgári vonás.

A nemesség s a nemesség sznob majmolói a munkát lenézték. A munkásság zöme, bár szükséges, de keserves rossznak tartja. A polgár, az igazi polgár azonban benne lelte egyik legfőbb örömet. Wolfner József is.

Tehetségénél ő maga mindig többre tartotta erélyét és szívósságát. Nem gondolataira, terveire, vállalkozásaira büszke, - bár azt, hogy ő valamire „büszke” lenne, tőle még nem hallhatta soha, senki - hanem arra, hogy amit tervbe vett, azt meg is tudta valósítani, keresztül is tudta vinni.

Az ötletnél fontosabbnak tartotta a megvalósítást. Tevékenységének útját nem félbenmaradt vállalatok, nem megkezdett, abbahagyott, csonka építkezések jelzik. Amibe belekezdett, azt be is fejezte. Fél munkát nem tűrt meg maga körül soha.

Körültekintő. A kockának egyszerre látja mind a hat oldalát. Minden lépésnek minden következményét.

Erényei közé kell sorolnunk, hogy egész sor tulajdonságnak még nyoma sem található fel jellemében. Sem a könnyelműségnek, sem a megbízhatatlanságnak, sem a cinizmusnak.

Ezeknél a hevenyészve felvázolt jellemvonásoknál jobban jellemzik őt üzleti elvei, amelyekből megkísérelünk ízelítőt adni.

3.

Gyakran hangoztatta, hogy saját erőnkre szabad csak támaszkodni.

Mindig készpénzzel fizetett, mindig pontosan fizetett, nem vett igénybe kölcsönt, még kevésbé bankkölcsönt, még akkor sem, ha általa talán fokozni lehetett volna a jövedelmet. Inkább kevesebbel beérte. Nem tévesztette össze az üzleti vállalkozást a hazard-játékkal. És önállóságára, függetlenségére, mindennél jobban vigyázott.

Kicsiben kezdte, sokra vitte. Azt a taktikát tartja ma is helyesnek, amelyet kezdettől fogva követett: lépésről-lépésre előre. De előre!

A tehetségnek, az óvatosságnak, a szorgalomnak szinte nagyobb fontosságot tulajdonít, mint a tőkének.

Ebben igaza is van. Hiszen ő is a tőke hozadékaival növelte nagyra a vállalat alaptőkéjét. Sohsem vonta ki az üzletből a teljes jövedelmet, szerényen élt, nem nyújtózott addig, amíg a takarója ért így tett szert végül megfelelő tőkére.

A tőkét gyorsan forgatni; nem nagy forgalomra, de tisztességes haszonra törekedni; kis apparátussal nagy teljesítményt elérni: ezek fontos pillérei üzletpolitikai tízparancsolatának.

Tiltakozott az ellen, hogy Montecuccoli híres elvét, - mely szerint a háborúhoz három dolog szükséges: pénz, pénz, pénz, - az üzleti életre is alkalmazzák, mert hiszen a háború elnyeli a tőkét, de a jól vezetett vállalkozás tőkét termel, a tőkét nagyra növeli, táplálja.

Ő előnynek érezte, amit más talán hátránynak érzett volna, hogy tudniillik állandóan saját pénzét, saját tőkéjét kockáztatja. Meggyőződése, hogy csak az olyan vállalat fejlődésképes, amelynek élén maga a gazda áll, aki saját pénzét kockáztatja és a pénztáron tartja a kezét. Ha érti a dolgát: a siker reménye, saját sikerének reménye, nagyobb erő kifejtésre fogja őt ösztönözni s ha van benne felelősségérzés, ez fokozottabb óvatosságra fogja őt inteni.

Óvatosságára jellemző ez a mondása: „Semmire sem hagyom magam rábeszélni, de mindenről szívesen hagyom magam lebeszélni”.

És ez is, hogy: „Ha valami iránt kételyed van, ne tedd”.

Minthogy mindenkor a saját erejére támaszkodott, megengedhette magának, hogy amikor ösztöne, az a bizonyos belső hang tanácsolta, a saját feje után menjen és megvalósítsa, amit kitervelt. Ily alkalmakkor nem hagyta magát befolyásoltatni. Legkevesbé a mások cselekedeteitől, magatartásától.

Jó példa erre az Uj Idők. Amióta az Uj Idők megjelenik, a képes hetilapoknak egész sora keletkezett és azóta jött divatba a lapoknál a papirossal való bőkezűség, sőt pazarlás, a száz oldalas vasárnapi és a több-száz oldalas ünnepi szám. Wolfner Józsefnek volt bátorsága ahhoz, hogy ne igazodjék másokhoz. Nem anyaggal kell konkurálni, - szokta mondani - de választékossággal, ízléssel, szellemmel. Az Uj Időket azért szeresse a közönség, mert olyan, amilyen. S a lap nem is sínylette meg, hogy nem utánczolt másokat.

Minthogy palántából nevelte nagyra vállalatát, ma is szívesen elidőz olyan dolgok mellett, amelyek mások szemében ma már jelentéktelen apróságoknak tűnhetnek fel. Szerinte viszont semmi sem lehet olyan jelentéktelen, hogy a gazda szeme rajta meg ne pihenjen, különösen, ha az a szem olyan, hogy egy sablonos levelezőlapból esetleg az egész ügymenet valamely szervi hibájára is tud következtetni.

A kevésbbé fontos dolgoknál való időzése miatt akadtak, akik őt kicsinyesnek mondták. Erre így válaszolt:

- Olyan kis nemzetnél, mint a magyar, melynek olvasóközönsége is aránytalanul szűkkörű, a könyvkiadás nem lehet nagyszabású tevékenység. Ahhoz, hogy jövedelmező legyen, száz-félével kell foglalkozni, akárcsak a falusi szatócsnak. Minden cikknél vigyázni kell arra, hogy számításunkat lehetőleg valamennyinél megtaláljuk és takarékosnak is kell lenni, mert az esetleg mutatkozó jövedelem abból a sok kicsiből kerekedik ki, ami a sokféle tevékenységből, haszonként megmaradt. Ne áltassuk magunkat: mi, igenis, szatócsok vagyunk és nem élünk Amerikában.

Így gondolkodik, viszont senki annyi nagyszabású vállalatba nem kezdett, mint ő, senki annyi ismeretlen író nem adott ki, mint ő, senki annyi, üzletnek nem ígérkező verseskönyvvel, elbeszélés-kötettel nem tette gazdagabbá irodalmunkat, mint ő.

Ha vállalkozásaiban bátor volt is, az eredmény megállapításakor annál pesszimistábbnak mutatkozik.

Önmagát sem csalta sohasem. Igyekezett eloszlatni minden illúziót. Sikereiről nem szokott beszélni. Dicsérni legfőljebb cégvezetőinek nyakkendőjét, igazgatójának arcszínét, titkárnőinek frizuráját dicséri. A pénztárkönyvben őt csak a kiadások rovata érdekli és kora ifjúságától ahhoz szoktatta magát, hogy első pillantásra azt lássa meg a dolgokban, ami bennök fonák, ami javításra szorul.

Jellemző rá ez a talán csak kitalált anekdota:

A cég három tisztviselője együtt áll a szoba közepén. Néznek valamit. Wolfner József benyit a szobába. Nem tudja miről van szó, nem tudja mit néznek, nem tudja miért nézik. De így szól:

- Mindjárt megmondom, mi a hiba.

És megmondja.

Megmondja azzal a biztonsággal, amellyel Sherlock Holmes az asztalon maradt hamuból kikövetkezteti, hogy hány éves volt az a rőthajú, kancsal matróz, aki a hamut pipájából, négy nap előtt, kiverte az asztalra és hány évet töltött Indiában.

Nem boszorkányság ez. Mindössze három dolog szükséges hozzá: 1. Intuíció. 2. A mesterség virtuóz tudása. 3. Tapasztalat.

Wolfner József félelmetes hibavadász. Igazgatók, szerkesztők és egyéb potentátok skalpjainak százai díszítik bungalowját Még ma is, röptében, kapásból, lövi le a legszárnyalóbb szerkesztőt is, de miután lelőtte és bebizonyította, hogy ma is biztosan talál, visszatesszi a szerkesztőt az uborkafára.

4.

Beszéltünk erényeiről és elveiről. Most meg kell mondanunk hibáit is.

Nem kereskedői lélek. Vagy, ahogy ma mondanák: „mentalitása” nem kereskedői.

Az eszményi kereskedő előtt ugyanis csak egyetlenegy szempont ragyog. A business-é. Wolfner Józsefet viszont elhatározásaiban sok más szempont is irányítja.

Kora ifjúságától kezdve oly terhet cipel, amelyet az igazi, amerikai típusú kereskedő, már pályája elején, játszi könnyedséggel eldob magától, mert az mindenképpen felesleges, sőt káros az üzletre. Ez a teher az ő meggyőződése.

Neki, úgyszólván, mindenről megvan a maga meggyőződése és ezt akkor is érvényesítette, ha abból haszon nem származott. Sőt.

Ő nemcsak üzletet akar kötni, ő kiadói vállalkozása folyamán éppúgy, mint a közéletben, vagy magánéletben, mindig tanítani akart, javítani, meg akarta mondani, hogy hol a hiba, még abban az esetben is, ha neki ebből éppen semmi haszna sem származott.

Ma sem tud napirendre térni afölött, hogy vannak dolgok, amelyek rosszul vannak, pedig jól is lehetnének. Úgy érzi, hogy bűn belenyugodni abba, ha valami nincs jól és végeredményben azok is megisszák a levét egy helytelen intézkedésnek, akik egyelőre, látszólag, talán még nincsenek közvetlenül érdekelve a dologban. Senki sem tudja teljesen függetleníteni, elválasztani sorsát embertársaitól.

A liberalizmus aranykorának fia ő. Annak a kornak, amelyben a polgár még önérzetes volt és becsületügynek tekintette, hogy nyíltan és őszintén kimondja, amit gondol. Természetesen nem a maga, hanem a köz érdekében.

Hát ő kimondja! És érvényt szerez neki.

A kínálkozó üzletek egész soráról szemrebbenés nélkül mondott le, ha meggyőződésével ellenkeztek.

A liberalizmus alkonyán, amikor már fölkelt a radikalizmus napja és lomtárba valónak hirdették a haza fogalmát, amikor ósdi, maradi, sőt feudális és reakciós hírébe keveredett az, aki hű maradt a nemzeti gondolathoz, ő nem festette át elveit és sohasem volt rávehető arra, hogy olyan író, olyan könyvet, olyan írást adjon ki, amely vét a nemzeti gondolat ellen. Néki egyáltalán sosem volt érzéke az átfestő művészet iránt.

Nem tekintette magát soha felelőtlen üzletembernek. Felelős kiadó ő, aki kezdettől fogva tudta, hogy a kiadói munkásság hatása a szellemi életre óriási, hogy igen sok függ attól, hogyan fogja fel hivatását a kiadó, aki nem lehet csak business-man, akinek kell, hogy hite, világnézlete, meggyőződése legyen.

Nemcsak a nemzeti gondolat volt számára mindenkor szentség, hanem a polgári erkölcs is.

Sohsem adott ki olyan könyvet, amelyet - saját szavai szerint - ne lehetett volna otthon, a családban künnhagyni az asztalon, amely veszedelemmel fenyegethette volna a serdülő lányok lelkét. Pedig volt idő, amikor Pesten csak olyan könyv számíthatott sikerre, amelynek erotikus színezete volt. Ő ilyet, cégével, soha nem fémjelzett.

Nem tud semleges maradni. Nem tudja személyiségét „objektíven” kikapcsolni az üzletből. Nála harmonikus egészsé olvadnak össze rokonszenve, ellenszenve, hajlamai, elvei, ő, akárhogy forgatjuk is, mindig Wolfner József marad, nem is akar, nem is hajlandó más lenni, üzleti érdekből sem.

Egy fából faragták és igen jellegzetesre, senki mással össze nem téveszthetővé faragták.

Kemény, nyakas, makacs, a jó szóra hajló, de ellentállást nem tűrő... micsoda is?

Nem kereskedő.

Egészen más embertípus.

Legközelebb talán az az ember-műfaj esik hozzá, melynek jellegzetes profilja a római jogból, a pater familias alakjában rajzolódik ki.

Ne valami érzelmes családapára tessék gondolni. A római jog pater familias-a: élet és halál korlátlan hatalmú ura, aki pallosjogot is gyakorolhat házanépe fölött.

A kommün alatt, a szakszervezetek kiküldötte azt mondta róla, hogy ő „az utolsó patriarcha”.

Nem járt messze az igazságtól, mert patriarchális az a felfogás, amelyben elmosódik a magán-élet és a gazdasági tevékenység határvonala; amely a személyiséget még csak nem is igyekszik kiküszöbölni az üzletvitelből; amely alkalmazottaitól teljes odaadást kíván, de ugyanakkor szinte sorsközösséget vállal velük, a törvényszabta határokon messze-túlmenően gondoskodik róluk, ha bajba kerülnek helytáll értük.

És patriarchális az a felelősségérzés is, amely Wolfner Józsefet, a személyzeti ügyek intézésében, mindenkor vezette.

Tíz esztendő előtt, amikor, az összeomlás után, az Uj Idők még gyenge lábon állt, a Vasárnapi Ujság pedig megszűnt és ezáltal sok szellemi és ipari munkás vesztette el kenyerét, így szólt egyik jó barátjához, aki ezt a megjegyzését máig sem tudta elfelejteni, mert hiszen nem is lehet elfelejteni:

- Könnyű a Vasárnapi Ujság kiadójának, mert részvénytársaság! De mit csináljak én? Én nem jogi személy vagyok, hanem ember. Én nem foszthatok meg kenyerétől kétszáz családot. Én kénytelen vagyok fenntartani és jól csinálni az Uj Időket.

Nem is vonta meg soha a kenyeret attól, akinek kenyeret adott. Felelősnek érezte magát emberei sorsáért, nem tudott bennök idegent, „alkalmazottat” látni. Gondolatban akkor is követte őket, amikor elhagyták munkahelyüket.

Nála biztonságban érezhette és érzi magát ma is, ebben az özönvizes világban, mindenki, akit felvett a bárkájába.

Aki kenyerét eszi, tudja, hogy keze biztosan és keményen fogja a kormányt s megnyugvással érzi, hogy vezére: vezér, aki rangját nem szótöbbségnek köszönheti, hanem tehetségének és munkaerejének. Annak, hogy különbül érti a mesterséget bármelyik emberénél; mélyére lát a dolgoknak; tisztában van a lényeggel; egyetlen pillantással át tudja tekinteni a helyzetet; Röntgen-szemű; hogy neki hízelegni, őt elkápráztatni nem lehet; az intrika nála sikerre nem számíthat; de olyan őszintén lehet vele beszélni, mintha nem Budapest aranykorának egyik fényes multú alakja, nem vezérigazgató, nem patriarchakorú nagyapa lenne, de az a szakállas, szőke, mosolygószemű, kedves, vonzó, ápolts külsejű fiatalember, aki régi arcképéről tekint le a kiadóhivatal szorgalmas méhecskéire. És mindent lát!

5.

Ha „mentalitása” nem is kereskedői, azért - most már, 45 év után, meg lehet állapítani, - nem történt semmi baj. Mint kiadó megállta helyét.

Eredményei:

1. Megteremtette a magyar gyermekirodalmat. Olyan gyermeklapot adott ki, - az Az Én Ujságomat - amelynek minden sorát magyar szellemben, magyar írók írták és amelynek minden soráért tisztességes honoráriumot fizetett a kiadó. A magyar írók legkiválóbbjai írtak és írnak regényeket, meséket, elbeszéléseket ebbe a lapba. Az Én Ujságomban megjelent regényeket európai viszonylatban is ízlésesnek mondható kötetekben adta ki, több száz remek ifjúsági irattal gyarapította a magyar ifjúsági irodalmat, amely az ő fellépése előtt, túlnyomórészt selejtes fordításokra szorítkozott.
2. Megalapította és kiadja az egyetlen, fiatal leányok számára készülő magyar folyóiratot: a Magyar Lányokat.
3. Azokkal a kiváló írókkal, akiket meg tudott nyerni az ifjúsági irodalom számára, tankönyveket, iskolai olvasókönyveket íratott, amelyek úgy elgondolásukban, mint megvalósításukban úttörő, klasszikus munkái a tankönyvirodalomnak, az irodalom szeretetére nevelik a tanuló ifjúságot és megvalósítják azokat a gyakorlati szempontokat, amelyeknek, az iskolai oktatásban, Wolfner József mindig szószólója volt.
4. Eredményesen harcolt a ponyva ellen. A füzetes rémregények, a briganti romantikát terjesztő füzetes regénycsarnokok hatásos ellenszereként kiadta Beniczky Lenke, Marlitt, Croker, Courths-Mahler stb. regényeit, amelyeknek irodalmi értéke ugyan nem jelentékeny, de amelyek alkalmasak voltak arra, hogy a nagy tömegek érdeklődéséből kiszorítsák A gályarab menyasszonyát, Szulejkát a hárem gyöngyét, A sztambuli fekete leányrablót, Ubryk Borbálát, a befalazott apácát és Karaffát az eperjesi vérbíró. Már ez is megokolttá tenné a Beniczky-Courths-Mahler irodalmat. De ezek a szórakoztató regények még egy másik hivatást is teljesítettek: olvasóikat, anélkül, hogy az olvasók észrevehették volna, megtanították a társadalmi érintkezés általánosan elfogadott formáira és szabályaira, miért is egyik kiváló írónk ezzel a névvel jelölte meg azokat: „illemteni regények”.
5. Megteremtette az olcsó könyvet az Egyetemes Regénytár piros vászonba kötött, ötven krajcáros köteteivel, amelyek példátlan elterjedtségre tettek szert és a magyar és külföldi irodalom legnépszerűbb regényeit könnyen megszerezhetőkké tették mindenki számára. Ugyanezt a célt szolgálta később a Milliók Könyve és a Koronás Regények, a gyermekirodalomban pedig a Füllékes Könyvtár, Az Én Ujságom Könyvtára és a Százszorszép Könyvek.
6. A művelt középosztály számára irodalmi képes hetilapot alapított és szerkesztett. Herczeg Ferenc szerint ugyanis az Új Időknek, a lap megindulása óta, Wolfner József az igazi szerkesztője. Az Új Idők, 37 év óta, egyre szélesebb körben terjeszti sikerrel a nemzeti irányú magyar irodalmat. Munkatársai sorában ott találjuk az utolsó félszáz évnek úgyszólván valamennyi számottevő magyar költőjét és íróját.
7. Nyolc esztendőn át kiadója volt a Magyar Figyelőnek, amelyet gróf Tisza István, majd Herczeg Ferenc szerkesztett.
8. Megalapította és 17 éven át kiadta Lyka Károly szerkesztésében a Művészetet, amely nemcsak tartalom, de kiállítás szempontjából is felvehetette a versenyt a külföld ilyen folyóirataival.
9. Az ő kiadásában jelentek meg a következő írók összes művei: Herczeg Ferenc, Ábrányi Emil, Csathó Kálmán, Farkas Pál, Pálffy Gyulácsy Irén, Justh Zsigmond, Kiss József, Lovik Károly, Lyka Károly, Makay Emil, Malonyay Dezső, Pósa Lajos, Surányi Miklós, Szomaházy István, Tömörkény István.

A következő írók műveinek pedig legtöbbjét ő adta ki: Bársony István, Benedek Elek, Biró Lajos, Bródy Sándor, Dobosi Pécsi Mária, Farkas Imre, Gárdonyi Géza, Heltai Jenő, Kálnoki Izidor, Kisbán Miklós, Krúdy Gyula, Lőrinczy György, Pekár Gyula, Szabolcska Mihály, Tormay Cécile.

10. A könyvművészet remekei közé tartoznak a kiadásában megjelent művek közül Malonyay Dezső Munkácsy-ja, Kiss József több kötete, Pósa Arany Ábécé-je Kőszeghy Bella rajzaival, Lyka Károly művészettörténete, az Akt-kiállítás Albuma stb. És kiadta a következő monumentális könyvsorozatok: Herczeg Ferenc összes munkáinak 40 kötetes jubiláris díszkiadását; Csathó Kálmán munkáinak 12 kötetes díszkiadását; Bródy Sándor összes műveit; a Petőfi-Társaság 18 kötetből álló könyvsorozatát; Szederkényi Anna összes műveinek 10 kötetből álló könyvsorozatát, továbbá Gáspár Ferenc rendkívül kedvelt, népszerű útleírásainak 7 vaskos kötetét; Cholnoky Jenő 6 kötetét, amelyek a tudományt népszerűsítő irodalom mesterművei közé sorolhatók. És belátható időn belül meg fog jelenni Surányi Miklós, valamint Pekár Gyula műveinek gyűjteménye is, amelyeknek kiadását szintén ő készítette elő.

Mondjunk satöbbit.

De mielőtt elbúcsúznánk e fényes kiadói tettek felsorolásától, fűzzünk hozzá még valamit!

Olyan kiadó adta ki ezeket az írókat, könyveket, könyvsorozatokot, aki mesterségében autodidakta volt.

Azt hisszük, sikereit részben ennek köszönhette.

Ha szerkesztői egykor azzal a hírrel akartak neki kedveskedni, hogy valamely kiadványának az írók klubjában nagy sikere volt, ő rendszerint így felelt:

- Az baj. Mert én nem az írók számára akarok könyveket kiadni, hanem az olvasók számára.

Tudta, hogy más szempontból nézik a könyveket a szakemberek, más szempontból a közönség és ő az irodalom, az írók, a könyvek kultuszát minél szélesebb rétegekben akarta terjeszteni. Ebben látja hivatását ma is.

Róla jegyezték fel azt az anekdotát, hogy egy fiatal kartársának arra a kérdésére, hogy miről lehet felismerni a kiadásra alkalmas művet, így felelt:

- Mutassa meg szakembernek. Ha az kiadásra ajánlja, ne adja ki, mert akkor a könyv valószínűleg olyan, hogy kiadása csak állami vagy akadémiai feladat lehet. Ha viszont a szakemberek nem tartják a kéziratot kiadásra érdemesnek, akkor megjelentetheti. A közönség valószínűleg el fogja olvasni.

6.

Hetvenöt éves.

A könyvkiadó cégnek nemcsak nesztor, de mestere is.

Vajjon mire vitte?

Bizonyos, hogy sokkal kevesebbre, mint vihette volna, ha, például, bőrök kikészítésével, fatermeléssel, műselyemgyártással, vagy - békében - fűszerkereskedéssel foglalkozik.

Egyénileg talán nincs oka panaszra. De általában el lehet mondani, hogy a kiadói tevékenységet távolról sem becsüli meg érdeme szerint a magyar szellemi élet.

Jókai remek hasonlatában már évtizedek előtt megállapította, hogy:

- A jó kiadó és a jó fordító az írónak az, ami a szárny a madárnak. Egy toll még nem röpít el.

Egy toll nem. De a lelkes és hozzáértő kiadó szárnyat ad a tollnak.

Wolfner József sok tollnak adott és ad szárnyat, sok író Parnasszusra vezető útját egyengette ötletességével, fáradhatatlan szorgalmával, azzal a sok és sokféle tevékenységgel, amelyek együttvéve a kiadói munkát jelentik.

Ezeknek az íróknak a névsora könnyen tévedésbe ejtheti az olvasót.

- Ezeket ugyan nem volt nehéz elterjeszteni - gondolhatja magában. - Hiszen ezek a magyar irodalom legfényesebb nevei!

Valóban a legfényesebbek. De - bármily furcsán hangzik is, - valamikor régen, amikor viselőik először lépték át Singer és Wolfner könyvesboltjának küszöbét, az Andrássy-út 10. számú házában, e fényes nevek viselői nagyrészt még ismeretlen fiatal emberek voltak.

*

Ludovic Halévy abban a könyvében, amelyet kiadójáról: Calmann-Lévyről ír - Calmann-Lévyről, aki szintén magyar származású - azt mondja, hogy Calmann-Lévynek két családja volt.

Az egyikhez vérségi kötelék fűzte. Ez volt sa famille de coeur. A másikhoz életének legnagyobb szenvedélye: a munka. Ez volt: sa famille de travail.

A munka sok ember között majdnem olyan erős kötelék, mint a vér. Azt hisszük, Wolfner József is ezek közé tartozik.

Engedje meg, hogy ma, hetvenötödik születésnapján mi, az ő másik családjának tagjai, akik között ő életének nagyobb felét töltötte és tölti, megmondjuk Neki, hogy a Sors nagy ajándékának tartjuk, hogy mellette lehettünk, mellette lehetünk és hogy akkor sem érezhetnénk iránta nagyobb tiszteletet és szeretetet, ha nem a munka, de a vér köteléke fűzne bennünket Hozzá.